

Pierwsza peregrynacja symboli nawiedzenia Matki Bożej w parafiach Przemyśla w roku 1971 w świetle niektórych źródeł kościelnych

Wstęp

Diecezja przemyska znana jest w Polsce z wielości sanktuariów maryjnych, co świadczy o ogromnej pobożności maryjnej wiernych mieszkających na jej obszarze. Wierni diecezji bardzo często pielgrzymują do Maryi obecnej w tych miejscach powierzając Jej swoje troski. Pielgrzymują również poza granice diecezji, przede wszystkim do Częstochowy, na Jasną Górę. W II połowie XX w. wydarzyła się rzecz zaskakująca - oto nie tylko Polacy pielgrzymowali do swej Matki, lecz również Ona przybyła w pielgrzymce do swych dzieci, i to Ta z najbardziej znanego wizerunku w Polsce - z Jasnej Góry jako Królowa Polski. Nazwano tę formę maryjnej pielgrzymki po Polsce peregrynacją lub nawiedzeniem. Rozpoczęte jeszcze w 1957 r. pielgrzymowanie Maryi po Polsce trwa do chwili obecnej, przynosząc wszędzie obfite owoce.

Trwająca w naszej ojczyźnie przez ponad 23 lata (29.VIII.1957-12.X.1980) pierwsza peregrynacja Matki Bożej w znaku kopii obrazu jasnogórskiego nie doczekała się do tej pory zbyt wielu opracowań⁵³. Do nie opisanych miejsc na trasie wizyty

⁵³ Do tej pory ukazały się m. in. następujące publikacje dotyczące I peregrynacji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Polsce: J. Cimek, *Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w rodzinach na przykładzie parafii Gorzków w diecezji lubelskiej*, „Studia Claromontana” (dalej: S.C.), t. 7, (1987), s. 100-120; S.

symboli Matki Bożej zaliczyć możemy również diecezję przemyską, a w niej stolicę diecezji - Przemyśl⁵⁴.

Peregrynacja w 8 ówczesnych przemyskich punktach duszpasterskich⁵⁵ odbyła się w następujących terminach: Przemyśl,

Gębka, *Nawiedzenie Matki Bożej w diecezji częstochowskiej 1979-1980*, Częstochowa 2002; J. Gilmeister, *Nawiedzenie Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w diecezji chetmińskiej w latach 1960-1961*, Pelplin 1996, (mps w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, dalej: BWSD); M. Jabłonka, *Nawiedzenie parafii archidiecezji warszawskiej przez Obraz M.B. Częstochowskiej*, „Homo Dei” (dalej: H.D.), 6(1958), s. 930-935; W. Jasnowska, *Nawiedzenie Matki Bożej w Polsce w znaku – kopii Jasnogórskiego Obrazu 1957-1985*, Jasna Góra 1985; J. Jełowiecka, *Nawiedzenie polskich parafii przez Kopię Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej*, S.C., t. 2, (1981), s. 91-106; A. Kustra, *Pani z Jasnej Góry w Jarosławiu. Zakończenie Nawiedzenia Diecezji Przemyskiej w Jarosławiu 10-11 lipca 1971*, Jarosław 2001; B. Pylak, *Nawiedzenie przez Matkę Bożą diecezji lubelskiej*, Lublin 1971; Tenże, *Teologiczno-duszpasterskie założenia peregrynacji Matki Bożej Jasnogórskiej*, H.D., 41(1972), s. 3-20; J. Rogula, *Peregrynacja symboli nawiedzenia Matki Bożej w Rzeszowie w latach 1970-1971 w świetle wybranych źródeł kościelnych*, „Resovia sacra”. Rocznik filozoficzno-teologiczny diecezji rzeszowskiej, 12(2005), Rzeszów 2006, s. 215-241; A. Solak, *Apologetyczno-duszpasterski wymiar nawiedzenia Matki Bożej Częstochowskiej na przykładzie parafii Mielec*, S.C., t. 18, (1998), s. 395-435; Z. Starnawski, *Nawiedzenie Matki Bożej w diecezji lubelskiej*, Lublin 1991, (mps w Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, dalej: BKUL); W. Szetelnicki, *Nawiedzenie Matki Boskiej Częstochowskiej w archidiecezji wrocławskiej*, Rzym 1971; A. Szypuła, *Królowa Polski nawiedza Sanok w symbolach peregrynacji czerwiec-lipiec 1970*, Sanok 1992; M. Zimałek, *Peregrynacja Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji sandomierskiej (18.VI.1972-10.VI.1973)*, „Studia Sandomierskie”, t. 3 (1982), s. 73-108, t. 4 (1984), s. 240-310.

⁵⁴ Przemyśl został założony w X w. A. Żaki, *Przemyśl. Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 4, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław 1970, s. 386. Od czasów średniowiecza do zakończenia II wojny światowej był siedzibą dwóch stolic biskupich: łacińskiej i obrządku greckiego. Po wojnie pozostał stolicą diecezji łacińskiej. W okresie peregrynacji diecezja przemyska posiadała 3, a następnie od 29.VI.1970 r., 4 biskupów. Byli nimi: Ignacy Tokarczuk (ordynariusz), Stanisław Jakiel i Bolesław Taborski, a od 29.VI.1970 r. także Tadeusz Błaszkiwicz (sufragani). W mieście miało swą siedzibę Seminarium Duchowne i Kuria Biskupia. Było w nim w tym czasie 6 parafii. Znajdowały się także 2 sanktuaria Maryjne z koronowaną figurą MB Jackowej (katedra) i obrazem MB Niepokalanej (oo. franciszkanie). Na przełomie lat 60-tych i 70-tych XX w. w mieście mieszkało ponad 40 000 osób.

⁵⁵ Były to następujące punkty duszpasterskie:

parafia pw. św. Marii Magdaleny 13-14.III.1971 r.; parafia pw. MB Nieustającej Pomocy 20-21.III.1971 r.; parafia pw. Trójcy Św. 21-23.III.1971 r.; kościół pw. św. Jana Apostoła 26-27.III.1971 r.; parafia pw. św. Józefa 27-28.III.1971 r.; kościół pw. św. Antoniego 28-29.III.1971 r.; parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa 3-4.IV.1971 r.; parafia katedralna pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Chrzciciela 12-13.VI.1971 r.⁵⁶ Niech drobnym przyczynkiem w zapełnianiu tych „białych plam” na drodze peregrynacji symboli Matki Bożej będzie niniejsze opracowanie.

- parafia katedralna pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Chrzciciela, erygowana przed 1375 r. W czasie nawiedzenia zamieszkiwana przez ok. 10 000 wiernych. Obsługiwana była przez ks. Jana Bazana (proboszcza) i ks. wikariuszów Emila Borowca, Antoniego Kołodzieja, Józefa Węgrzynka oraz Adama Michalskiego.

- parafia pw. Trójcy Św. została erygowana w roku 1970. Należało do niej ok. 10 000 wiernych. Opiekę duszpasterską nad nimi pełnili - ks. Tadeusz Szczurek (wik. eksp.), ks. Stanisław Czenczek (wikariusz) i ks. Stanisław Stęchły (katecheta).

- parafia pw. MB Nieustającej Pomocy, erygowana w 1917 r. W omawianym okresie miała ok. 3 650 wiernych. Posługę kapłańską w omawianym okresie pełnili w niej - ks. Tadeusz Koński (administrator) i ks. Fryderyk Michalski.

- parafia pw. św. Józefa, erygowana w roku 1923. W interesującym nas czasie posiadała ok. 10 000 wiernych. Posługę duszpasterską sprawowali księża salezjanie - ks. Bolesław Schneider (proboszcz) i ks. wikariusze Kazimierz Piłat, Józef Gulan, Józef Hołyński, Jan Pawalczak i Zdzisław Lewicki.

- parafia pw. św. Marii Magdaleny została erygowana w 1969 r. W czasie peregrynacji była zamieszkiwana przez ok. 3 150 parafian. Opiekę duszpasterską nad nimi sprawowali oo. franciszkanie - o. Jan Bar (wik. eksp.), o. Józef Złydach i o. Franciszek Porzycki (wikariusze).

- parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa utworzona została w roku 1969. Na jej terytorium mieszkało ok. 1 000 wiernych. Posługę duszpasterską spełniał w tym czasie ks. Marian Próchniak.

- kościół pw. św. Jana Apostoła od 1967 r. był rektoratem obsługującym ok. 1 000 wiernych. Rektorem przy tej placówce był ks. Edward Prędko.

- kościół pw. św. Antoniego, obsługiwany przez oo. reformatów, nie miał w czasie peregrynacji przypisanych swoich wiernych. Skrócony Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1975. Wykaz parafii, stan na 31 grudnia 1974 r., Przemysł 1975 (mnps), s. 45-48; Rocznik diecezji przemyskiej [na rok 1979], Przemysł 1979 (mnps.), s. 147-151; Rocznik archidiecezji przemyskiej 1997. Album, Przemysł 1997, s. 324, 340-341, 351-352.

⁵⁶ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej w Przemyśle (dalej: AAPrz), *Terminarz Nawiedzenia NMP w diecezji przemyskiej*, Teczka Nawiedzenie Matki Bożej w diecezji przemyskiej 1970-1971(dalej: TNMB) - dokumenty luźne, b. sygn.

Idea peregrynacji Obrazu Jasnogórskiego

Sama idea peregrynacji lub inaczej nawiedzenia⁵⁷ obrazu, figury czy relikwii świętych nie jest praktyką religijną zupełnie nową, czy wymyśloną w ostatnim okresie w Polsce. W naszej ojczyźnie występowała już bowiem w XVII w., kiedy miały miejsce wędrówki obrazu Matki Bożej Chełmskiej⁵⁸. Peregrynacja miała również miejsce przed II wojną światową poza Polską m. in. we Francji pod nazwą *Le Grand Retour* (Wielki Powrót), czy po II wojnie światowej jako peregrynacja figury Matki Boskiej Fatimskiej w wielu krajach Europy, Ameryki i Azji⁵⁹.

Zadania peregrynacji Matki Bożej w Polsce

W 1966 r. Polska obchodziła wielki Jubileusz 1000-lecia Chrztu. Ówczesne władze komunistyczne pragnęły, by ów jubileusz miał charakter ściśle świecki. Przejawem prób zeświecczenia uroczystości milenijnych było choćby hasło budowy 1000 szkół na tysiąclecie państwa. Jednocześnie rządzący bacznie śledzili poczynania Kościoła w tym względzie i czynili wszystko, by nie dopuścić w okresie poprzedzającym jubileusz do ożywienia wiary i religijności wśród Polaków. Podczas przygotowań do uroczystości władze stawały różnorakie trudności. Najpoważniejszą w skali kraju było aresztowanie w dniu 25.IX.1953 r. prymasa Stefana Wyszyńskiego. Przetrzymano również innych hierarchów Kościoła oraz niższe duchowieństwo, wielu zastraszano. Poza tym, aby uniemożliwić wiernym udział w nawiedzeniu organizowano dodatkowe zajęcia w szkołach, wydłużano czas pracy w zakładach przemysłowych, nakładano kary finansowe na ludzi zaangażowanych w peregrynację. Podczas nawiedzenia milicja zmieniała trasę przejazdu samochodu-kaplicy z obrazem nawiedzenia, by uniemoż-

⁵⁷ Zarówno termin „peregrynacja” (od łacińskiego słowa peregrinatio = podróżowanie), jak i „nawiedzenie” mogą być ujmowane zamiennie i nie wykluczają osobowego charakteru wydarzenia, tym bardziej, że Słownik Wyrazów Obcych słowo „peregrynacja” tłumaczy jako dłuższą podróż, pielgrzymkę, Por. *Peregrynacja, Słownik Wyrazów Obcych*, red. E. Sobol, Warszawa 1995, s. 846.

⁵⁸ Pylak, *Nawiedzenie diecezji lubelskiej*, s. 2; Cimek, dz. cyt., s. 100.

⁵⁹ Szetelnicki, dz. cyt., s. 19-24.

liwić szerszej grupie wiernych udział w powitaniach, itd. Podobnie sytuacja wyglądała w diecezji przemyskiej. Tutaj największą chyba trudnością w czasie peregrynacji był sam fakt braku obrazu nawiedzenia. Ten został bowiem zatrzymany przez milicję w drodze na odwiedzin diecezji katowickiej jeszcze w dniu 2.IX.1966 r. i siłą przetransportowany do kaplicy św. Pawła Pustelnika na Jasną Górę, gdzie przebywał do czerwca 1972 r., odgradzony od wiernych metalowymi kratami⁶⁰. Odtąd, przez 6 lat nawiedzenie Polski przez Matkę Bożą odbywało się jedynie w symbolach świecy i Ewangeliarza.

Okres poprzedzający peregrynację symboli Matki Bożej po ziemi przemyskiej został dobrze wykorzystany przez poszczególne terenowe organizacje partyjne działające na tym obszarze do stordowania uroczystości kościelnych. Dla przykładu, Powiatowa Organizacja Partyjna w Przemyśle opracowała specjalny plan działania zawierający środki i metody organizacyjne pozwalające przeciwstawić się peregrynacji. Odbyto szereg narad i spotkań z pracownikami i sekretarzami Podstawowej Organizacji Partyjnej w terenie, dyrektorami instytucji, przedsiębiorstw i placówek wychowawczych, podczas których przedstawiono cele i intencje peregrynacji oraz ukazano formy i metody, jakie należy stosować, by ograniczyć do minimum oddziaływanie nawiedzenia na społeczeństwo. Przewodniczący Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Przemyśle wezwał na rozmowy „profilaktyczne” wszystkich proboszczów parafii z terenu powiatu przemyskiego, ukazując im swój punkt widzenia na peregrynację i przypominając przepisy prawne w sprawach wyznaniowych, dotyczące zgromadzeń i porządku publicznego. Przestrzegał przed dekoracją budynków państwowych, dróg publicznych oraz próbami rozpalania „fanatyzmu religijnego”.

Przebieg nawiedzenia kontrolowany był przez specjalne, powołane do tego celu zespoły, w skład których wchodził członkowie

⁶⁰ A. Micewski, *Kardynał Wyszyński Prymas i mąż stanu*, Paryż 1982, s. 259; Z. Jabłoński, *Jasnogórskie Kalendarium Prymasa Polski Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Jasna Góra-Częstochowa 2002, s. 115; Jasnowska, dz. cyt., s. 48; W. Skworec, *Na trzydziestą rocznicę peregrynacji*, „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach”, 64(1996), s. 283-285; J. Pach, *Maryjne dziedzictwo Prymasa Tysiąclecia*, Jasna Góra-Częstochowa 2001, s. 39.

egzekutywy partii, Prezydium Powiatowych Rad Narodowych i pracownicy służby bezpieczeństwa. Aktywnie w karanie wiernych włączyła się milicja, prokuratura, Kolegia ds. Wykroczeń, służba leśna i drogowa. W szeregu miejscowości, by odciągnąć ludzi od uroczystości religijnych, organizowano w tym samym czasie interesujące seanse filmowe, imprezy sportowe, itd.⁶¹

W takim kontekście społeczno – politycznym, Episkopat Polski zastanawiał się nad formami godnego uczczenia 1000 - lecia Chrztu Polski jako wydarzenia o charakterze religijnym. Internowany prymas Wyszyński, podjął decyzję o rozpoczęciu, wszechstronnego od strony religijnej, przygotowania Polaków do Milenium Chrztu Polski⁶². Przygotowania miały objąć przede wszystkim stronę duchową, ale miały również zjednoczyć osłabiony i poddany ateistycznym manipulacjom naród pod sztandarem Kościoła. Kard. Wyszyński pragnął jeszcze raz zwrócić oczy wszystkich Polaków na Jasną Górę Zwycięstwa, która już wielokrotnie w historii była ostoją Polaków, aby wzbudzić w nich ufność, że na fundamencie wiary w Matkę Najświętszą „wszystko odbudowane być może”⁶³. Droga do osiągnięcia zamierzonego celu miały stać się Śluby Narodu złożone na Jasnej Górze 26.VIII.1956 r.⁶⁴, Wielka, 9-letnia Nowenna⁶⁵ i uchwalona przez episkopat 11.IV.1957 r. peregrynacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej⁶⁶.

⁶¹ Szypuła, *Królowa Polski nawiedza Sanok*, s. 135-136; Roguła, dz. cyt., s. 228.

⁶² Micewski, dz. cyt., s. 152; M. Romaniuk, *Życie, twórczość i postęga Prymasa Tysiąclecia*, t. 1, Warszawa 1994, s. 656-750; Pach, dz. cyt., s. 12-13.

⁶³ S. Wyszyński, *List Księdza Prymasa Polski i Księża Biskupów po powrocie od Ojca Świętego*, Kronika Diecezji Przemyskiej (dalej: KDP), R. 43(1957), z. 7-8, s. 196-197; Micewski, dz. cyt., s. 153.

⁶⁴ *Stefan Kardynał Wyszyński. Biografia w fotografiach*, Orchard Lake Michigan 1969, s. 101; S. Wyszyński, *Jasnogórskie Śluby Narodu 26 sierpnia 1956 r.*, w: S. Wyszyński, *Wielka Nowenna Tysiąclecia*, Paryż 1962, s. 17-20; *Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego złożone uroczystie 26 sierpnia 1956 roku*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paryż 1975, s. 166-168; Jabłoński, *Jasnogórskie Kalendarium Prymasa*, s. 34; J. Kwolek, *Z dziejów Kultu Maryjnego w Diecezji Przemyskiej*, KDP, R. 43(1975), z. 5-6, s. 177.

⁶⁵ Micewski, dz. cyt., s. 153.

⁶⁶ Tamże, s. 167-168; A. Szypuła, *Peregrynacja Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej w latach stanu wojennego 1982-1983*, Sanok 1996, s. 12.

15.VIII.1957 r. kard. Wyszyński wydał instrukcję dotyczącą założeń peregrynacji, w której wskazywał, że nawiedzenie będzie odpowiedzią Matki Bożej Królowej Polski na Śluby Narodu złożone na Jasnej Górze 26.VIII.1956 r. i odnowione 5.V.1957 r. we wszystkich polskich parafiach⁶⁷. Miało być ono widocznym znakiem przyjęcia przez Królową Polski moralnych zobowiązań narodu i pomocą z Jej strony w ich realizacji. Dodatkowo przez poświęcenie kopii obrazu przez Ojca św. Piusa XII, peregrynacja miała się stać także symbolem jedności Polski ze Stolicą Apostolską i Kościołem powszechnym⁶⁸.

Cele, które postawiono przed nawiedzeniem można było sprowadzić do dwóch zasadniczych wymiarów: religijno-moralnego i społeczno-narodowego. Podstawowym celem było religijno-moralne odrodzenie całego narodu polskiego, polegające na wytrwałej pracy nad sobą we współpracy z łaską Bożą. Przygotowania do Tysiąclecia Chrztu Polski miały oczyścić naród z jego wad i grzechów, dokonać zjednoczenia Polaków pod sztandarem Chrystusa oraz wspomóc naród będący w niewoli ideologii ateistycznej w zachowaniu chrześcijańskich obyczajów przodków. Osobą, która mogła wyprosić u Boga nawrócenie dla Polski mogła być jedynie Maryja w Jej najbardziej znanym w kraju wizerunku Częstochowskim⁶⁹. W realizacji zadań nakreślonych przez kard. Wyszyńskiego uczestniczyć mieli wszyscy biskupi, kapłani i osoby zakonne.

Zadania stawiane przed peregrynacją w diecezji przemyskiej

W związku z peregrynacją w diecezji przemyskiej, bp Ignacy Tokarczuk postawił przed przemyskim Kościołem poczwórne zadanie: ożywienie wiary, wypełnianie niezbędnych praktyk religijnych wypływających z przynależności do Kościoła katolickiego, kształtowanie zachowań na podstawie moralności chrześcijańskiej i pełne zaangażowanie w życie wspólnoty lokalnego Kościoła. Określił także

⁶⁷ S. Wyszyński, *Nawiedzenie parafii Archidiecezji Warszawskiej przez Matkę Bożą, Królowę Polski. Instrukcja*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski. Dzieła zebrane*, t. 3, 1956-1957, red. M. Bizan, M. Plaskacz, Warszawa 1999, s. 339-347.

⁶⁸ Jabłonka, dz. cyt., s. 930-931.

⁶⁹ S. Wyszyński, *Gody w Kanie*, Paryż 1962, s. 85-86.

pewne zadania o charakterze organizacyjno - materialnym, tj.: remonty i odnawianie świątyń, kaplic, krzyży i innych miejsc kultu, zakup nowego wyposażenia do kościołów, renowacja lub zakup nowych paramentów liturgicznych, podniesienie warunków materialnych katechizacji w punktach katechetycznych przez ich remont, uzupełnienie wyposażenia, czy naprawę istniejącego, uporządkowanie istniejących parafialnych cmentarzy grzebalnych, a także miejskich i komunalnych, uporządkowanie terenów należących do parafii, uporządkowanie i ogrodzenie terenów przykościelnych⁷⁰.

W czasie kongregacji dziekańskiej zwołanej na dzień 12.II.1970 r., do dotychczasowych celów doszła jeszcze wzmożona akcja trzeźwościowa wśród wiernych i wśród duchowieństwa, znaczne rozszerzenie sieci nauczania religii, pogłębianie kultury chrześcijańskiej w zlaicyzowanym świecie oraz odnowienie zwyczajów religijnych w parafiach i wśród wiernych⁷¹.

Przygotowania do peregrynacji

Zanim nastąpił sam dzień nawiedzenia, w parafiach odbywało się przygotowanie do tego ważnego wydarzenia. Miało ono podwójny charakter: wewnętrzny i zewnętrzny, i trwało około jednego roku.

Osobami, które najbardziej były zaangażowane w dzieło peregrynacji byli duchowni. Przygotowanie duchowieństwa rozpoczęło się już w roku 1968. Podczas jesiennych kongregacji duszpasterskich w Rozwadowie, Rzeszowie, Starej Wsi, Krośnie i Przemyślu (7-11.X.1968 r.), Ordynariusz wskazywał na potrzebę podporządkowania wszelkich akcji duszpasterskich w diecezji nawiedzeniu, które miało się rozpocząć wiosną 1970 r. W dniu 14.XI.1968 r. w Seminarium Duchownym w Przemyślu odbyła się konferencja dziekanów

⁷⁰ A. Potocki, *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*, w: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. Biskupa Ignacego Tokarczuka*, red. J. Adamski, M. Rudnicka, Brzozów-Stalowa Wola 1991, s. 80; Rogula, dz. cyt., s. 216.

⁷¹ *Kongregacja Księżów dziekanów diecezji przemyskiej*, KDP, R 56(1970), z. 2, s. 78-79.

poświęcona m. in. sprawie peregrynacji⁷². Po Nowym Roku, 18.II.1969 r. i w dniach 24-30.IV.1969 r. odbyły się kolejne spotkania bpa Tokarczuka z księżmi dotyczące nawiedzenia i przygotowania do niego kapłanów i wiernych⁷³.

Zasadniczą rolę w praktycznym przygotowaniu duchowieństwa do peregrynacji, odegrały jesienne kongregacje rejonowe 1969 r. Na jedną z nich zaproszono jako prelegenta bpa tarnowskiego Jerzego Ablewicza, aby ten podzielił się z kapłanami doświadczeniami przeżywanej właśnie w diecezji tarnowskiej peregrynacji⁷⁴. Przygotowanie duchowe zostało uzupełnione przez przygotowanie praktyczne dotyczące zorganizowania i przeprowadzenia uroczystości w parafii. Temu celowi służyły ww. spotkania duszpasterskie oraz wydane przez Kurię Biskupią w Przemyślu Zeszyty Pomocy Duszpasterskich⁷⁵.

Do peregrynacji przygotowywano również wiernych świeckich. Obejmowało ono dwa etapy: dalszy i bezpośredni. Pierwsze miało być przeprowadzane przez miejscowych duszpasterzy (etap dalszy). Bezpośrednie przez specjalnie do tego celu przygotowanych misjonarzy ludowych, rekrutujących się spośród kleru diecezjalnego jak i zakonnego. Wolą bpa Tokarczuka było, aby praca duchowa przygotowująca parafian do nawiedzenia rozpoczęła się przynajmniej na pół roku przed uroczystością, a jej punktem szczytowym powinny być misje lub dłuższe rekolekcje odprawione w ostatnim tygodniu przed peregrynacją⁷⁶.

⁷² AAPrz, *Konferencja księży dziekanów*, Dziennik Podawczy Kurii Biskupiej (dalej: DPKB) 1968/1969, poz. 3662/68 z dn. 30.X.1968 r.

⁷³ AAPrz, *Konferencja księży dziekanów*, DPKB 1968/1969, poz. 337/69 z dn. 27.I.1969 r.; W. Wierzbieniec, *Duszpasterz, naukowiec, rządca diecezji*, w: *Księga Jubileuszowa. 25 lat pasterskiego postugiwania ks. Biskupa Ignacego Tokarczuka*, red. J. Adamski, M. Rudnicka, Brzozów-Stalowa Wola 1991, s. 41.

⁷⁴ A. Potocki, *Diecezja Przemyśka w swe 600-lecie*, t. 1, Przemyśl 1986, s. 257; S. Bober, *Persona non grata. Biskup Ignacy Tokarczuk i władze PRL*, Lublin 2005, s. 176; Szypuła, *Królowa Polski nawiedza Sanok*, s. 26-27; Roguła, dz. cyt., s. 216.

⁷⁵ AAPrz, *Zeszyt pomocy duszpasterskiej związanej z uroczystością „Nawiedzenia” N. Maryi Panny diecezji przemyskiej. (Przygotowanie dalsze); II Zeszyt Pomocy Duszpasterskich związanych z uroczystością Nawiedzenia NMP w diecezji przemyskiej. (Przygotowanie bliższe)*, TNMB – dokumenty luźne, b. sygn.

⁷⁶ Potocki, *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*, s. 80.

Na podstawie przesłanych przez przemyskich duszpasterzy do Kurii Biskupiej sprawozdań z uroczystości nawiedzenia wynika, że w przygotowaniu dalszym korzystali oni z materiałów i wskazań kurialnych, a dodatkowo włączali w nie okolicznościowe katechezy dla dzieci i młodzieży oraz nabożeństwa maryjne. Na pierwszy plan w okresie przygotowania dalszego do peregrynacji, wysuwa się sprawa modlitwy w intencji dobrego przeżycia tegoż przygotowania. Jej wartość docenił bp Tokarczuk, który w dniu 4.III.1970 r. skierował do wyższych przełożonych zakonów działających na terenie diecezji, zachętę do wzmożonej modlitwy w okresie przygotowania i samego nawiedzenia⁷⁷. Jedną z form przygotowania modlitewnego praktykowanego w parafiach była modlitwa różańcowa, o której wspominają proboszczowie omawianych parafii. Dla przykładu, w parafii katedralnej Róże Żywego Różańca odmawiały codziennie przed Mszą św. dziesiątek różańca o dobre przeżycie peregrynacji, natomiast w parafii pw. Trójcy Św. przez 9 tygodni przed Mszą św. pod przewodnictwem zelatorek różańcowych odmawiano tę modlitwę w intencji obfitych łask nawiedzenia. Na różańcu modlono się również w kościele pw. św. Jana⁷⁸. Z kolei w parafii pw. św. Józefa i kościele pw. św. Jana odbyła się w okresie przygotowawczym także nowenna do Matki Bożej z homiliami o tematyce peregrynacyjnej⁷⁹. Dodatkowo w parafii katedralnej dzieci przygotowujące się do I Komunii św. zbierały dobre uczynki do tzw. „skarbcza modlitw”, wielu parafian ofiarowało swe Komunie pierwszopiątkowe w intencji peregrynacji, modlono się również podczas nowenny środowej do MB Nieustającej Pomocy. Modlitwy o dobre przeżycie nawiedzenia zanoszono także w Seminarium Duchownym w Przemyśle⁸⁰.

Choć nie było szczegółowych wskazówek ze strony Kurii Biskupiej dotyczących katechez na temat peregrynacji, trochę czasu

⁷⁷ AAPrz, *Zachęta do modlitwy na okres przygotowania i Nawiedzenia skierowana do Wyższych Przełożonych Zakonnych*, DPKB 1970/1971, poz. 730/70 z dn. 4.III.1970 r.

⁷⁸ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia NMP w parafii katedralnej w Przemyśle w dniach 12-13.VI. 1971 r.*, TNMB, b. sygn., s. 1.

nawiedzeniu poświęciło większość katechetów podczas zajęć z dziećmi i młodzieżą odbywanych w tym czasie przy parafiach. Omawiano na nich cele peregrynacji, historię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, warunki dobrego przygotowania się do nawiedzenia. Wskazywano również na płaszczyzny zaangażowania się dzieci i młodzieży w dzieło peregrynacji⁸¹.

Wydarzeniem kończącym dalszy okres przygotowawczy do peregrynacji, było wystosowanie zaproszenia przez duszpasterzy na uroczystość nawiedzenia skierowanego do parafian i gości. Przemyscy proboszczowie wykonali specjalne, ozdobne zaproszenia na misje i nawiedzenie, i w czasie kolędy (parafia pw. Trójcy Św.) lub na około miesiąc przed uroczystością doręczyli je do adresatów przy pomocy poczty, członków rad parafialnych lub dzieci szkolnych (parafia katedralna)⁸².

Kolejny etap przygotowania do peregrynacji to tzw. przygotowanie bezpośrednie, polegające na odprawieniu misji lub rekolekcji. Ze sprawozdań poperegrynacyjnych wynika, że misje odbyły się w większości przemyskich parafii (katedralna, pw. św. Józefa, pw. Trójcy Św., pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, pw. MB Nieustającej Pomocy, i pw. św. Marii Magdaleny), natomiast rekolekcje w kościele rektorskim pw. św. Jana⁸³.

W katedrze (5-11.VI.1971) nauki misyjne wygłosili redemptoryści o. Stanisław Kuczek z Gdyni i o. Eugeniusz Karpiel z Lublina⁸⁴. Misjom w parafii pw. św. Józefa (15-26.III.1971) przewodzili salezjanie, ks. Józef Grzyb i ks. Henryk Szydlik. Frekwencja wierznych na misjach wynosiła tam 80-90 %⁸⁵. Z kolei w parafii pw. Trójcy Św. (14-20.III.1971) misje wygłosili redemptoryści z Warszawy – o. Henryk Biernacki i o. Józef Cygan. Misjom nie towarzy-

⁸¹ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.; Relacja ks. T. Końskiego, Przemyśl – 20.11.2006; Relacja ks. T. Maruta, Brzóza Stadnicka – 19.11.2006; Relacja ks. W. Janeczko – Jarosław 15.11.2006.

⁸² AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 3.

⁸⁵ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej w Parafii św. Józefa w Przemyśle w dniach 27-28.III. 1971 r.*, TNMB, b. sygn., s. 1.

szyło zbyt duże zainteresowanie wiernych nowopowstałej parafii⁸⁶. Dziewięciodniowym misjom w parafii pw. NSPJ przewodniczyli kapłani diecezji przemyskiej – ks. Michał Kochman i ks. Julian Pudło. Frekwencja podczas ćwiczeń duchownych była dobra⁸⁷. Naukom misyjnym w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy przewodniczyli księża chrystusowcy: Zbigniew Szwarc i Władysław Cebula. Frekwencja wiernych wahała się w granicach od 33 % (nauki ogólne) do 85 % (nauki stanowe dla kobiet)⁸⁸. Również wierni parafii pw. św. Marii Magdaleny przygotowywali się do nawiedzenia przez tygodniowe misje (6-12.III.1971). Wygłosili je franciszkanie: o. Tymoteusz Zabłocki z Warszawy i o. Grzegorz Koziół z Niepokalanowa. Nauki cieszyły się bardzo dużą frekwencją wiernych, sięgającą nawet 100 %⁸⁹. Jedynym miejscem, w którym bezpośrednim przygotowaniem duchowym były rekolekcje był kościół rektorski na Przekopanej. Nauki rekolekcyjne w dniach 20-25.III. 1971 r. wygłosili tam ks. Tadeusz Warzybok z Miłocina i ks. Franciszek Rząsa ze Słociny. Tam również nauki cieszyły się dużym zainteresowaniem ze strony wiernych (80 %)⁹⁰.

Nauki misyjne głoszone były przeważnie w trzech porach dnia: rano – nauka ogólna dla wszystkich, po południu – nauka dla dzieci, wieczorem – nauka ogólna dla wszystkich, a po niej nauka stanowa dla ojców, matek lub młodzieży męskiej czy żeńskiej. Na podstawie tematów nauk misyjnych zapisanych w sprawozdaniach, można wyciągnąć wniosek, że głoszący słowo Boże poruszali zagadnienia maryjne, uzupełniając je o tematy związane z prawdami wiary i moralności chrześcijańskiej. Głównym owocem przepowiadania było przystępowanie wiernych, na zakończenie ćwiczeń du-

⁸⁶ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej w dniach 21-23.III.1971 w kościele Św. Trójcy*, TNMB, b. sygn., s. 1-2.

⁸⁷ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia N.M. Panny w dniach 3-4.IV.1971 r. w parafii NSPJ w Przemyślu*, TNMB, b. sygn., s. 1.

⁸⁸ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej w parafii MB Nieustającej Pomocy w Przemyślu w dniach 20-21.III.1971 r.*, TNMB, b. sygn., s. 3.

⁸⁹ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia N.M.P. w dniach 13-14.III.1971 r. w parafii pw. św. Marii Magdaleny i MB Niepokalanej w Przemyślu*, TNMB, b. sygn., s. 1.

⁹⁰ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w kościele rektorskim w Przemyślu-Przekopanej w dniach 26/27 marca 1971 r.*, TNMB, b. sygn., s. 1.

chownych, do sakramentu pokuty. Niektóre sprawozdania podają konkretną liczbę wiernych, którzy podczas misji, w dniu spowiedzi do tego sakramentu przystąpili i przez kolejne dni przyjmowali Komunię św. I tak, w parafii katedralnej rozdano w okresie misji ok. 21 000 Komunii św. na ok. 10 000 parafian, w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy 7 700 na ok. 3 650 wiernych, w parafii pw. NSPJ ok. 5 122 na ok. 1 000 wiernych, w parafii pw. Trójcy Św. ok. 6 000 na ok. 6 000 osób należących do wspólnoty, w parafii pw. św. Józefa ok. 21 000 na ok. 10 000 wiernych, w parafii pw. św. Marii Magdaleny ok. 6 500 na ok. 3 150 parafian, a w kościele rektorskim pw. św. Jana 2 000 Komunii św. na ok. 1 000 wiernych⁹¹. Łatwo zauważyć, że podczas przygotowania bezpośredniego, prawie we wszystkich wspólnotach (poza parafią pw. Trójcy Św.) statystyczny parafianin ok. dwóch razy przyjął Komunię św.

Ważnym elementem wydarzenia peregrynacyjnego było przygotowanie zewnętrzne parafii i kościołów do niego. Ordynariusz diecezji w swych wystąpieniach, zachęcał, aby poczynić przygotowania materialne na godne przyjęcie symboli Matki Bożej. O potrzebie przygotowania się na nawiedzenie od strony materialnej wspomniał bp Tokarczuk już w roku 1968 w „Odezwie w sprawie cmentarzy”⁹². Do spraw materialnego przygotowania powrócił w późniejszych wystąpieniach, które dotyczyły spraw organizacyjno-materialnych w związku z peregrynacją, o czym wspomniano już wcześniej.

Wyrazem przygotowania zewnętrznego była dekoracja kościołów, cmentarzy, plac przykościelnych, dróg dojazdowych, domów, mieszkań i innych obiektów. Wykonanie zewnętrznej oprawy uroczystości wymagało zaangażowania wielu ludzi i nakładu znacznych środków finansowych, a jednocześnie mogło wiązać się z represjami ze strony ówczesnych władz. Do wykonania różnego rodzaju dekoracji wezwano wszystkie stany i grupy wiekowe wiernych w parafiach - począwszy od dzieci szkolnych, a skończywszy na ludziach w podeszłym wieku. Już w tym miejscu należy podkreślić, że wierni Przemyśla dali w tym względzie dużo bezinteresownego wy-

⁹¹ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

⁹² *Odezwa biskupa Ordynariusza w sprawie cmentarzy*, KDP, R. 54 (1968), z. 5, s. 137.

siłku, pracy, poświęcenia i ofiar. Prace dekoracyjne wykonywane były w ostatnich dniach poprzedzających peregrynację, choć zdarzało się również, że i w ostatnim dniu ze względu na realne niebezpieczeństwo zniszczenia dekoracji przez osoby wrogie Kościołowi. Na podstawie sprawozdań, można wskazać przynajmniej na niektóre inicjatywy materialne podjęte przez poszczególne, przemyskie parafie przed peregrynacją. Praktycznie każda parafia w okresie przygotowawczym wykonała prace porządkowe przy kościele i placu przykościelnym. W żadnej z parafii nie wykonano natomiast poważniejszych inwestycji remontowych.

W niektórych z omawianych parafii wykonywano, zalecany przez kurie, ołtarz polowy w celu umożliwienia jak największej grupie wiernych uczestniczenia w uroczystości powitania symboli Matki Bożej. Oprócz wystroju ołtarza polowego, dekorowano od zewnątrz i wewnątrz same świątynie, w których odbywały się nocne czuwania i inne części całodobowego programu. Przed peregrynacją strojono również cmentarze i drogi prowadzące do kościołów i cmentarzy. Wierni widząc przystrojone świątynie dokonywali także przystrojenia własnych domostw i mieszkań. Niemal wszystkie domy i mieszkania parafii przeżywających nawiedzenie przyozdobione były oświetlonymi, przybranymi obrazami Matki Bożej Częstochowskiej. Dekoracji nie były pozbawione również kaplice i krzyże przydrożne. Trasa przejazdu orszaku z symbolami Matki Bożej z parafii do parafii, przyozdabiana była girlandami, festonami, różnokolorowymi lampionami, zielonymi wieńcami, chorągiewkami, ozdobnymi palikami. Ołtarze polowe znajdowały się na ustawionym wcześniej odpowiednim podwyższeniu konstrukcji drewnianej, belkowej pokrytej deskami i pięknie przyozdobionej. Dla przykładu, w parafii katedralnej, spodziewając się dużej grupy kapłanów celebrujących uroczystą Eucharystię pod przewodnictwem biskupów, wykonano duże podwyższenie o powierzchni ok. 400 m², podobnie przy kościele pw. Trójcy Św., (wykonano 2 podia – dla celebransów i chóru), pw. św. Józefa i MB Nieustającej Pomocy⁹³. Na tak przygotowanych podiach wzniesiono ołtarze polowe, składające się z ołtarza soborowego, ambonki, pulpitu na Ewangeliarz,

⁹³ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

świecznika na świecę nawiedzenia, miejsca dla celebransów oraz dekoracji, zazwyczaj z symbolem „pustych ram”. Dokładniej o zewnętrznym wyglądzie przemyskich ołtarzy polowych wiemy niestety niewiele.

Wyjątkowe miejsce odgrywały świątynie, w których odbywała się większość z zaplanowanych punktów peregrynacji. W tym miejscu warto wspomnieć przynajmniej o niektórych dekoracjach przemyskich kościołów. W kościele pw. Trójcy Św. wykonano skromne dekoracje w postaci wieńców z jedliny, uzupełnionych błękitnym materiałem rozwieszonym na 6 pilastrach nawy i prezbiterium. Na materiale w prezbiterium umieszczono napis: „Bądź pozdrowiona, Łaski pełna, Pan z Tobą, błogosławiona między niewiastami. Przychodzi do mnie Matka Pana mego”. W prezbiterium, na linii ołtarza zawieszono feston z błękitu z dużym inicjałem „M”, po bokach, z jednej strony ramę z widocznym poprzez nią obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, a z drugiej napis: „Bogurodzica Dziewica, Bogiem sławiona Maryja”. Zewnętrzne ściany kościoła oświetlono reflektorami, a nad wejściem do kościoła zawieszono flagę polską i papieską, a pośród nich dużą, płócienną dekorację przedstawiającą symbol Boga Ojca, Ducha Św. i Maryję z Jezusem na ręku oraz napis „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu”. Pomysłodawcą tej dekoracji był ks. Tadeusz Koński z parafii na Błoniach, a wykonawcą p. R. Taworski⁹⁴.

Z kolei kościół franciszkanów już ponad dwa tygodnie przed nawiedzeniem przybrał odświętny wygląd. Umieszczono w nim obrazy, których treścią były wezwania litanii loretańskiej z odpowiednimi podpisami. Rozwieszono także duże flagi narodowe, maryjne i papieskie oraz zielone wieńce. Na froncie kościoła umieszczono stylizowany obraz Matki Bożej Częstochowskiej z napisem „Matko zawsze jesteś z nami”. Całą dekorację iluminowały wielobarwne świetlówki⁹⁵.

Również inne budynki sakralne miasta przybrały odświętny wygląd. Dla przykładu, budynek Seminarium Duchownego przystrojono w następujący sposób: od strony zamku urządzono ozdobną

⁹⁴ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w kościele Trójcy Św.*, TNMB, b. sygn., s. 2.

⁹⁵ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia Matki Bożej w kościele pw. św. Marii Magdaleny*, TNMB, b. sygn., s. 2.

bramę, na ścianach budynku umieszczono duże flagi z barwami maryjnymi i narodowymi. Między kondygnacjami przymocowano dekoracyjny kontur wieży katedralnej i duży obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Od strony ulicy Orzechowskiej umieszczono w oknach duże obrazy przedstawiające byłego bpa przemyskiego, Józefa Sebastiana Pelczara, byłego rektora seminarium, ks. Jana Bałlickiego i św. Stanisława Kostkę. Poniżej, w drugim rzędzie obrazów umieszczono sylwetki trzech polskich świętych kobiet⁹⁶.

Spośród osób zajmujących się dekoracjami kościołów w Przemyślu nie sposób nie wymienić wspomnianego już ks. Tadeusza Końskiego, p. Michała Gawła ze Słociny, p. Bogdana Guttmayera z Przemyśla (kościół pw. św. Jana), p. Edwarda Kmiecika, p. Edwarda Korzeniowskiego, p. Tadeusza Łepkowskiego, p. Jerzego Winiarczyka (parafia pw. MB Nieustającej Pomocy)⁹⁷.

Po wykonaniu wszelkich przygotowań zewnętrznych i wewnętrznych, nadchodził czas długo wyczekiwanej peregrynacji.

Przebieg peregrynacji w parafiach

Wszystkie parafie diecezji miały podporządkować swój indywidualny program peregrynacji ogólnodiecezjalnemu. Według tego planu punktami stałymi programu nawiedzenia miały być: nabożeństwo oczekiwania, przekazanie symboli i krótkie przemówienia obydwu proboszczów, uroczysty śpiew Ewangelii wg św. Łukasza o Nawiedzeniu i wspólny śpiew „Magnificat,” hołd parafii, hołd duchowieństwa i zakonów, uroczysta Msza św. pod przewodnictwem i z homilią biskupa, godzina pieśni maryjnej, godzina biblijna, godzinki do NMP, śpiew różańca, pasterka Maryjna (o północy), wystawienie Najświętszego Sakramentu i adoracja różnych stanów, dzielnic lub bractw, Msze św. przed południem, modlitwy prywatne do nabożeństwa końcowego, nieszpory do NMP, procesja z Ewange-

⁹⁶ Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu (dalej: AWSDP), *Kronika Seminarium Duchownego w Przemyślu (1969-1979)*, sygn. KS 6, s. 53-54; J. Katolicki, *Wydarzenie, które uratowało wiarę Polaków w okresie PRL*, „Niedziela. Niedziela Przemyska”, 28(2006), s. II.

⁹⁷ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

liarzem i świecą przeznaczoną dla następnej parafii, pożegnanie i odjazd symboli nawiedzenia⁹⁸.

Godzina rozpoczęcia nawiedzenia uwarunkowana była przede wszystkim porą roku. W zimie godzina przybycia symboli Matki Bożej była wcześniejsza (15⁰⁰-16⁰⁰), porą wiosenno - letnią o ok. 2 godziny późniejsza. Pora zakończenia peregrynacji w parafii dodatkowo zależała od odległości odprowadzania symboli nawiedzenia do następnej, oczekującej wspólnoty parafialnej. Przemyskie parafie miały szczęście gościć symbole Matki Bożej wiosną, a więc rozpoczęcie nawiedzenia miało miejsce ok. godz. 16⁰⁰-17⁰⁰.

Zanim rozpoczęły się w parafii główne uroczystości, cała wspólnota gromadziła się na tzw. nabożeństwie oczekiwania (czuwania), które rozpoczynało się zazwyczaj ok. pół godziny przed przybyciem symboli i było ostatnią, modlitewną formą przygotowania się na przybycie niezwykłego Gościa. Opracowany program zakładał, że w czasie oczekiwania należało odmawiać różaniec, śpiewać litanię loretańską oraz pieśni maryjne. Przed rozpoczęciem modlitwy różańcowej lub śpiewem litanii należało wynieść w uroczystej procesji z kościoła duży obraz Matki Bożej. Należało go ustawić na przygotowanym i przyozdobionym wcześniej ołtarzu polowym. W czasie modlitwy różańcowej, miejscowy proboszcz miał wyjść procesyjnie, ubrany w białą kape, przed ołtarz lub bramę kościoła z przybyłymi kapłanami oraz ministrantami. W procesji znajdować się miał także przybyły na uroczystość biskup. Tak uformowana procesja powitalna, w duchu modlitwy, oczekiwać miała na przybycie symboli nawiedzenia⁹⁹. Obok duchowieństwa, przy ołtarzu polowym, oczekiwali wybrani przedstawiciele parafii, mający witać symbole Matki Bożej w imieniu wspólnoty. Nabożeństwu oczekiwania, w którym uczestniczyła zazwyczaj prawie cała parafia i przybyli goście, przewodzili prawie zawsze kapłani - misjonarze, bezpośrednio przygotowujący parafię do uroczystości peregrynacyjnych.

Nabożeństwo oczekiwania we wszystkich omawianych parafiach odbywało się zgodnie z zaleceniami kurii. Wierni przybywa-

⁹⁸ AAPrz, *Program uroczystości Nawiedzenia N. Maryi Panny*, TNMB, b. sygn., s. 12.

⁹⁹ AAPrz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB - dokumenty luźne, b. sygn., s. 4.

jący na uroczystość przychodzili na miejsce celebry nawet o kilka godzin wcześniej, by zająć dogodne miejsce. W parafii katedralnej np., choć uroczystości centralne miały się rozpocząć o godz. 16⁰⁰, już o godz. 14⁰⁰ zgromadziło się wielu wiernych. Podobna sytuacja miała miejsce przy kościele franciszkanów, pw. NSPJ i pw. MB Nieustającej Pomocy¹⁰⁰. W katedrze na ok. godzinę przed przybyciem symboli nawiedzenia rozpoczęło się nabożeństwo oczekiwania. Od godz. 16⁰⁰ o. Kuczek przewodził modlitwom wiernych, w czasie których odmawiano różaniec i śpiewano pieśni maryjne oraz podawano niezbędne dla tak wielkiego wydarzenia komentarze. Podobnie było w kościele pw. św. Jana¹⁰¹. Trochę krótsze było modlitewne oczekiwanie w pozostałych przemyskich parafiach (pw. Trójcy Św. – 30 min., pw. MB Nieustającej Pomocy – 45 min., pw. św. Józefa – 45 min.)¹⁰². Mniej więcej w tym czasie, gdy przy kościele rozpoczynało się nabożeństwo oczekiwania, z parafii wyjeżdżała naprzeciw symboli banderia konna, kolumna rowerowa, motorowerowa i samochodowa i udawała się do granic parafii. O udziale licznej banderii w uroczystościach wspominał rektor kościoła pw. św. Jana, ks. Edward Prędko¹⁰³.

Gdy symbole nawiedzenia wkraczały w granice parafii odzywały się z całą mocą radosne dzwony z wież kościołów i kaplic, samochodowe klaksony zwiastujące, że Oczekiwany Gość jest już blisko. Rozpoczynał się kolejny etap uroczystości – powitania obecnej duchowo Matki Bożej przez kapłanów i przedstawicieli poszczególnych stanów parafii.

Gdy pojazd z Ewangeliarzem i świecą zatrzymywał się przed kościołem, odezwać się miały fanfary, jeśli były, z melodią Intrady. Gdy przybyła z symbolami delegacja zbliżała się do ołtarza, zebrani na uroczystości mieli śpiewać 1 i 3 zwrotkę pieśni „Witaj Mario”. Na podwyższeniu miał się znajdować duży lichtarz na świecę nawiedzenia i ozdobiony pulpit na Ewangeliarz. Następnie proboszcz przybyłej delegacji w krótkim przemówieniu

¹⁰⁰ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w Przemyślu-Przekopanej*, TNMB, b. sygn., s. 2.

przekazywał symbole. Z kolei proboszcz parafii przyjmującej symbole Matki Bożej miał również krótko przemówić, witając Maryję. Następnie przychodził czas na odśpiewanie fragmentu Ewangelii, mówiącego o Nawiedzeniu zakończony śpiewem wiernych „Magnificat”. Po czym następował hołd parafii, przeplatany śpiewem pieśni „Cześć Maryi”. Z kolei odczytywano telegram papieża Pawła VI przesłany z racji nawiedzenia, a po nim telegram prymasa. Czynił to zazwyczaj dziekan, wicedziekan bądź wydelegowany kapłan. Po powitaniach odbywać się miała uroczysta Msza św. pod przewodnictwem biskupa. Stanowiła ona kulminacyjny punkt peregrynacji, ze względu na przewodniczenie jej i głoszenie słowa Bożego przez biskupa Ordynariusza lub biskupów sufraganów.

Przemyskim uroczystościom w większości przewodniczył bp Tokarczuk, wyjątkiem były parafie pw. NSPJ (bp Błaszkiwicz) i św. Marii Magdaleny (bp Jakiel)¹⁰⁴. W uroczystościach przy katedrze wzięli udział wszyscy czterej biskupi przemyscy, a przy parafii pw. św. Józefa bp Tokarczuk i bp Błaszkiwicz¹⁰⁵. Po uroczystej Mszy św. należało odśpiewać Apel Jasnogórski. Po nim procesja z symbolami udawała się do świątyni, do miejsca ich złożenia (główny ołtarz)¹⁰⁶.

Peregrynacja gromadziła każdorazowo dużą liczbę kapłanów przybywających zarówno z dekanatu, w którym odbywała się peregrynacja, z dekanatów sąsiednich, kapłanów wywodzących się z danej parafii czy takich, którzy wcześniej posługiwali w niej, mieszkających na terenie Przemyśla oraz z Seminarium Duchownego. Uroczystości w przemyskich parafiach zgromadziły następującą liczbę kapłanów: w parafii katedralnej – ponad 100, w parafii pw. Trójcy Św. – ok. 50, w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy – ponad 30, w parafii pw. św. Józefa – 40, w parafii pw. św. Marii Magdaleny – 40, w parafii pw. NSPJ – 25, w kościele pw. św. Antoniego – 21, a w kościele rektorskim pw. św. Jana - ponad 20.

¹⁰⁴ AAprz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹⁰⁵ AAprz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 7.

¹⁰⁶ AAprz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB – dokumenty luźne, b. sygn., s. 6.

W uroczystościach uczestniczyły również siostry zakonne i klerycy przemyskiego seminarium oraz niektórych seminariów zakonnych. I tak, w parafii katedralnej było 120 kleryków i kilkadziesiąt sióstr, w parafii pw. NSPJ 5 kleryków i ok. 100 sióstr, w parafii pw. św. Józefa 3 kleryków i 35 sióstr, w parafii pw. św. Marii Magdaleny kilku kleryków i 30 sióstr, w kościele pw. św. Antoniego 5 kleryków i kilkanaście sióstr, w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy – 5 kleryków i kilkanaście sióstr, a w kościele św. Jana kilku kleryków¹⁰⁷.

Nawiedzenie cieszyło się ogromnym zainteresowaniem ze strony wiernych i to nie tylko z parafii przeżywającej aktualnie peregrynację, ale również z parafii sąsiednich czy nawet znacznie oddalonych od miejsca peregrynacji. Do prawie każdej parafii nawiedzanej przybywały z sąsiednich wspólnot parafialnych piesze pielgrzymki, przyprowadzane często przez ich duszpasterzy (tym bardziej na terenie Przemyśla), przybywali również w dużej grupie indywidualni wierni z całego miasta. Liczba wiernych zgromadzonych na powitaniu symboli Matki Bożej i głównej uroczystości przekraczała całkowitą liczbę mieszkańców parafii nawiedzanej. Najwięcej wiernych zgromadziła uroczystość powitania i główna Eucharystia odbywająca się w dniu 12.VI.1971 r. przy parafii katedralnej. Przybyło na nią ok. 20 000 wiernych, gdy sama parafia liczyła w tym czasie ok. 10 000 katolików¹⁰⁸. Około 15 000 wiernych przybyło na uroczystości przy parafii pw. św. Józefa w dniu 27.III.1971 r.¹⁰⁹ Po ok. 10 000 wiernych było na uroczystościach w parafiach pw. Trójcy Św. i NSPJ.¹¹⁰ W pozostałych przemyskich parafiach wzięła udział następująca liczba wiernych: w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy – ok. 7 000, w parafii pw. św. Marii Magdaleny ok. 5 000, a w kościele pw. św. Jana ok. 4 000 osób¹¹¹.

¹⁰⁷ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹⁰⁸ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 11; Kątolicki, dz. cyt., s. I.

¹⁰⁹ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej w Parafii św. Józefa w Przemyślu w dniach 27-28.III. 1971 r.*, TNMB, b. sygn., s. 4.

¹¹⁰ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹¹¹ Tamże.

Zazwyczaj, zaraz po zakończeniu głównej Eucharystii, rozpoczynało się wieczorne czuwanie parafian. Program opracowany przez kurię przewidywał, w czasie wieczornego czuwania: najpierw godzinę pieśni Maryjnych, następnie godzinę biblijną, godzinki o Najświętszej Maryi Pannie i nabożeństwo różańcowe¹¹². Dla przykładu, w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy o godz. 20⁰⁰ były godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP, o godz. 21⁰⁰ śpiewał chór parafialny, o godz. 22⁰⁰ odbyła się godzina biblijna, a o godz. 23⁰⁰ nabożeństwo różańcowe¹¹³. Z kolei w parafii pw. św. Józefa po głównej Eucharystii, o godz. 20⁰⁰ była godzina pieśni maryjnych, od godz. 21⁰⁰ adoracja młodzieży, od godz. 22⁰⁰ adoracja róż różańcowych, a o godz. 23⁰⁰ przyjęcie ministrantów do posługi lektora i koncert chóru parafialnego¹¹⁴. Zupełnie inny przebieg miały wieczorne uroczystości przy katedrze. Po zakończeniu uroczystej Mszy św. przy ołtarzu polowym, wyruszyła procesja z symbolami nawiedzenia do odległego o paręset metrów kościoła ojców karmelitów, znajdującego się na terenie parafii katedralnej. Po przybyciu na miejsce odbyły się krótkie powitania Matki Bożej, a po nich Msza św. uświetniana śpiewem chóru działającego przy tamtejszym kościele. Z kolei po zakończeniu Eucharystii, odbył się krótki koncert pieśni maryjnych w wykonaniu tegoż chóru. Następnie, po zakończeniu koncertu, ok. godziny 21³⁰, znów procesyjnie przeniesiono symbole nawiedzenia do położonego nieopodal klasztoru sióstr karmelitanek. Po przybyciu symboli nawiedzenia na Karmel, klerycy odegrali fanfary, po których uroczyście wniesiono symbole do kościoła zakonnego. Z kolei odbyło się nabożeństwo adoracyjne dla wszystkich przemyskich sióstr zakonnych odprawione przez ojców karmelitów¹¹⁵.

Około godziny 22¹⁵ wyruszyła z klasztoru karmelitanek procesja z symbolami Matki Bożej w kierunku Seminarium Duchownego. Idący w procesji kapłani, alumni, siostry zakonne i wierni nieśli w dłoniach zapalone świece i śpiewali maryjne pieśni. Na

¹¹² AAPrz, *Program uroczystości Nawiedzenia N. Maryi Panny*, TNMB, b. sygn., s. 1-2.

¹¹³ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii pw. MB Nieustającej Pomocy*, TNMB, b. sygn., s. 4.

¹¹⁴ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii św. Józefa*, TNMB, b. sygn., s. 2.

¹¹⁵ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 11; Katolicki, dz. cyt., s. II; Bober, dz. cyt., s. 183.

nawiedzenie, od strony duchowej, alumnów seminarium przygotował przez krótkie rekolekcje redemptorysta, o. Stanisław Kuczek.

Około godziny 22³⁰ procesja dotarła do seminarium i skierowała się do wejścia od strony ogrodu seminaryjnego. Tutaj, obecną w symbolach Matkę Bożą przywitał wicerektor seminarium, ks. dr Stanisław Górecki, natomiast rektor, ks. dr Michał Jastrzębski przejął Ewangeliarz, a dziekan alumnów Michał Józefczyk - świecę nawiedzenia. Przy procesyjnym wnoszeniu symboli nawiedzenia do kaplicy zabrzmiały fanfary i pieśń „Witaj Mario”. Symbole umieszczono na przygotowanym w kaplicy tronie przy ołtarzu. Po ustawieniu symboli przy ołtarzu, słowa powitania skierował do Matki Bożej ks. Jastrzębski. Z kolei zebrani zaśpiewali pieśń „Wszystkie trony niebieskie”. Następnie odśpiewano fragment Ewangelii o Nawiedzeniu i uroczyste „Magnificat”. Po hymnie uwielbienia Boga swój hołd Matce Bożej złożyły siostry marianki posługujące w seminarium, po czym odśpiewano pieśń „Królowej swej”. Z kolei, w imieniu kleryków cześć Maryi oddał Michał Józefczyk, a zebrani zaśpiewali pieśń „Królowej Polski cześć”. W końcu powitali Matkę Bożą obecną w symbolach nawiedzenia przedstawiciele pracowników świeckich zatrudnionych przy uczelni, a wszyscy zebrani zaśpiewali pieśń „Ze wzgórz Częstochowy”. Na powitaniach upłynęło sporo czasu, dlatego po chwilowej adoracji w ciszy, ks. rektor odczytał akt oddania się wspólnoty seminaryjnej Matce Bożej, a wszyscy zgromadzeni odśpiewali Apel Jasnogórski. Zbliżała się powoli północ, na którą zaplanowano w katedrze Mszę św. przemyskich kapłanów, dlatego przygotowywano się do odprowadzenia symboli nawiedzenia do katedry. Około godziny 23⁴⁵ zakończono, więc adorację w seminarium i procesyjnie klerycy odprowadzili symbole nawiedzenia do katedry¹¹⁶.

Z kolei w parafii pw. Trójcy Św. peregrynacja miała miejsce przez 2 doby (pozostawiono wcześniej rezerwowy termin dla ewentualnie nowej parafii, gdyby taka powstała) i z tego względu nie było wieczornego czuwania i pozostałych nocnych punktów programu¹¹⁷.

¹¹⁶ AWSDP, *Kronika Seminarium Duchownego w Przemyślu (1969-1979)*, sygn. KS 6, s. 53-54; Katolicki, dz. cyt., s. II.

¹¹⁷ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w kościele Trójcy Św.*, TNMB, b. sygn. s. 4.

Wieczorne czuwania nie gromadziły już tak wielkiej rzeszy wiernych, jak powitanie Matki Bożej czy Msza św. z udziałem biskupa. W Przemyślu, było na nim w katedrze – ok. 1 000; w parafii pw. św. Józefa – 4 000; w parafii pw. św. Marii Magdaleny 2 000; a w innych poniżej 1 000 osób¹¹⁸.

Msza św. o północy, tzw. Pasterka Maryjna była najważniejszym punktem nocnego czuwania. Program kurialny przewidywał odprawianie o północy śpiewanej Mszy św. z homilią. Bezpośrednio po zakończeniu Eucharystii o północy, miało nastąpić wystawienie Najświętszego Sakramentu do adoracji w monstrancji¹¹⁹. Na celebry o północy zapraszano bardziej znanych w diecezji kapłanów, prałatów, dziekanów czy nawet biskupa. Tak było m. in. w katedrze, gdzie Mszy św. o godz. 24⁰⁰ przewodniczył i słowo Boże wygłosił bp Tadeusz Błaszkiwicz. W sprawowanej przez biskupa Eucharystii wzięło udział ok. 2 000 wiernych¹²⁰. Biskup Błaszkiwicz przewodniczył także Mszy św. o północy w parafii pw. św. Józefa, a bp Jakiel w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy¹²¹. Eucharystii o północy towarzyszyło średnie zainteresowanie wiernych, którzy w dużej mierze zmęczeni zewnętrznym przygotowaniem uroczystości, oczekiwaniem na przybycie symboli Matki Bożej, a następnie długą Eucharystią pod przewodnictwem biskupa udawali się do domów na spoczynek. Frekwencja wiernych w czasie Mszy o północy wynosiła: w katedrze – ok. 2 000 osób; w parafii pw. św. Józefa – 3 000; w parafii pw. św. Marii Magdaleny i MB Nieustającej Pomocy - po ok. 3 000; w parafii pw. NSPJ - ok. 2 500, a w innych – ok. 1 000 osób¹²².

Adoracja nocna miała się odbywać do godzin porannych. Instrukcja kurialna zalecała, by dużo wcześniej wyznaczyć wiernych odbywających adorację, czy to stanami czy rejonami parafii. W go-

¹¹⁸ AAprz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹¹⁹ AAprz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB - dokumenty luźne, b. sygn., s. 7.

¹²⁰ AAprz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 11; *Katolicki*, dz. cyt., s. II.

¹²¹ AAprz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹²² Tamże.

dzinach porannych, tuż przed pierwszą Mszą św. należało ją zakończyć.

Zakończenie adoracji miało być związane z błogosławieństwem obecnych w kościele wiernych Najświętszym Sakramentem¹²³. Nocna modlitwa poszczególnych grup trwała około godziny, choć zdarzało się również, że była dłuższa. W czasie obecności w świątyni, wierni odmawiali różaniec, śpiewali pieśni maryjne, oraz litanie loretańską. Śpiewy i modlitwy przeplatane były rozważaniami o tematyce maryjnej, które prowadzili kapłani (jeżeli oni przewodzili poszczególnym godzinom adoracji). Przykładowo w parafii pw. MB Nieustającej Pomocy cała, nocna adoracja prowadzona była przez ks. Fryderyka Michalskiego, a w katedrze kolejno przez wszystkich miejscowych kapłanów¹²⁴. Natomiast w kościele rektorskim pw. św. Jana adorację zakończono już o godz. 2³⁰ z powodu małej liczby wiernych¹²⁵. Udział wiernych w nocnych adoracjach nie był zbyt duży i wahał się w granicach kilkuset do tysiąca osób.

Zakończeniem nocnej i rozpoczęciem rannej obecności przed symbolami nawiedzenia był śpiew godzinek o NMP, które odbywało się zwykle ok. godz. 6⁰⁰, bądź trochę później. Po godzinkach następowało celebrowanie przedpołudniowych Mszy św. przeznaczonych dla poszczególnych stanów parafii. Wydana przez kurię instrukcja, jednoznacznie nie nakazywała odprawienia Mszy św. przedpołudniowych w drugim dniu nawiedzenia. Jeżeli miejscowe warunki ku temu skłaniały, cały czas od zakończenia nocnej adoracji do pożegnania można było przeznaczyć na modlitwy prywatne. Tam jednak, gdzie to było możliwe, należało odprawić jedną lub nawet kilka Mszy św. przed południem dla poszczególnych grup i stanów w parafii (dzieci, młodzież, chorzy i starsi, itd.). Msze należało także odprawiać w drugim dniu peregrynacji, jeżeli wypadała wtedy niedziela¹²⁶. W prawie wszystkich przemyskich para-

¹²³ AAPrz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB – dokumenty luźne, b. sygn., s. 8.

¹²⁴ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹²⁵ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w Przemyślu-Przekopanej*, TNMB, b. sygn., s. 3.

¹²⁶ AAPrz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB – dokumenty luźne, b. sygn., s. 8.

fiach odprawiano Msze św. w drugim dniu peregrynacji (poza kościołem pw. NSPJ). Dla przykładu, w katedrze po dokonaniu repozycji Najświętszego Sakramentu, o godz. 5³⁰ odśpiewano godzinki o NMP przeplatane komentarzem biblijnym. Po nich rozpoczęły się Msze św. stanowe. I tak, o godz. 6⁰⁰ była Eucharystia dla matek, której przewodniczył i słowo Boże wygłosił bp Stanisław Jakiel. W czasie kazania biskup zwrócił uwagę na rolę matki w służbie Matce Bożej. Z kolei o godz. 7³⁰ odbyła się Msza św. dla chorych i starszych, w której wzięło udział ponad 100 osób, sprawowana przez kanonika kapituły katedralnej, ks. Józefa Kilara ze słowem Bożym o. Stanisława Kuczka. O godz. 8³⁰ sprawowano Eucharystię dla dzieci szkolnych, na którą przybyło ponad 2 000 dzieci. Następnie o godz. 10⁰⁰ rozpoczęła się Msza św. dla młodzieży szkół średnich z terenu parafii katedralnej, którą odprawił kolejny kanonik kapituły katedralnej, ks. Dominik Bialic, a kazanie wygłosił znów o. Kuczek. Mszę św. dla mężczyzn o godz. 11⁰⁰ sprawował i słowo Boże wygłosił bp Bolesław Taborski. Z kolei o godz. 12⁰⁰ odbyła się Eucharystia podsumowująca liturgie stanowe, którą sprawował prokurator kapituły katedralnej, ks. Edward Chrzanowski, a słowo Boże ponownie wygłosił o. Stanisław Kuczek¹²⁷.

Z kolei w parafii pw. św. Józefa, odbyło się przed południem 6 Mszy św.: o godz. 6⁰⁰ dla matek, o godz. 7⁰⁰ dla ojców, o godz. 8⁰⁰ dla żywego różańca, o godz. 9⁰⁰ dla dzieci, o godz. 10⁰⁰ dla młodzieży, o godz. 11⁰⁰ dla chorych i emerytów i o godz. 12⁰⁰ dla młodych małżeństw¹²⁸.

Msze przedpołudniowe sprawowane były przeważnie przez miejscowych duszpasterzy bądź misjonarzy przebywających jeszcze w parafii. W czasie Eucharystii głoszone okolicznościowe kazania dopasowane treścią do przybyłych na nie słuchaczy. Podczas Mszy św. dla chorych urządzano specjalne modlitwy w ich intencji oraz błogosławieństwo. Msze te były najbardziej wzruszające, ponieważ, szczególnie w ośrodkach miejskich gromadziły ludzi ciężko chorych, nieraz na wózkach inwalidzkich, sparaliżowanych, których w innym

¹²⁷ AAprz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 8-9; AWS DP, *Kronika Seminarium Duchownego w Przemyślu (1969-1979)*, sygn. KS 6, s. 54; Katolicki, dz. cyt., s. II.

¹²⁸ AAprz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii św. Józefa*, TNMB, b. sygn., s. 2.

czasie nigdy nie było w kościołach. W czasie Mszy dla matek z małymi dziećmi odbywało się specjalne błogosławieństwo dzieci jak na zakończenie oktawy Bożego Ciała. W czasie tych nabożeństw również przebywało w kościołach wiele dzieci małych, które na co dzień nie były do nich przynoszone.

W każdej parafii, około godz. 12⁰⁰ odprawiano główną Mszę św. drugiego dnia peregrynacji (sumę), która gromadziła prawie całą wspólnotę parafialną. Często, po zakończeniu tej Eucharystii, rozpoczynano uroczystości pożegnania symboli. Komentarz do programu stwarzał możliwość wyniesienia przed nabożeństwem końcowym obrazu Matki Bożej i symboli nawiedzenia na ołtarz polowy. Ewentualność ta była szczególnie zalecana, gdyby wszyscy wierni nie mogli pomieścić się na pożegnaniu zorganizowanym w kościele. Program zakładał, że na zakończenie nawiedzenia w parafii miały się odbyć maryjne nieszpory. Jednak zamiast podanych nieszporów program dozwalał na śpiew litanii do Matki Bożej i antyfony „Pod Twoją obronę”. Litanię zalecano szczególnie tam, gdzie w dniu poprzednim, podczas oczekiwania na peregrynację w parafii jej nie śpiewano.

Po zakończeniu nabożeństwa, asysta liturgiczna miała wynieść z zakrystii nową świecę, przeznaczoną dla następnej parafii, a w tym samym czasie formowała się procesja. Za duchowieństwem należało nieść dopalającą się świecę nawiedzenia, która miała w parafii pozostać, z kolei za nią miała iść trójka miejscowych przedstawicieli, którzy udawać się mieli z symbolami do następnej parafii. Za świeckimi przedstawicielami parafii stawał miejscowy proboszcz ubrany w białą kape, z Ewangeliarzem w dłoniach. W tym czasie wierni śpiewali pieśń „Z dawna Polski Tyś Królową”. Tak uformowana procesja obejść miała kościół dookoła. Po procesji, proboszcz miał wygłosić słowo podziękowania Matce Najświętszej i pożegnania, po czym zaintonować hymn „Ciebie Boga wysławiamy”, zakończony odpowiednią modlitwą. Następnie miał jeszcze krótko przemawiać przedstawiciel wiernych świeckich. Z kolei, wszyscy zgromadzeni na pożegnaniu mieli zaśpiewać Apel Jasnogórski, po którym należało odegrać Intradę – jeśli to było możliwe. Podczas Intradę, a gdyby jej nie było, to już podczas Apelu Jasnogórskiego, miejscowy proboszcz miał zapalić nową świecę od tej, która miała pozostać w parafii. Po tym wydarzeniu wszyscy zebrani

mieli odprowadzić delegację udającą się do kolejnej parafii do samochodu – kaplicy. Podczas odprowadzenia delegacji z symbolami nawiedzenia, wszyscy zebrani mieli zaśpiewać hymn „My chcemy Boga”, a w tym samym czasie odezwać się miały kościelne dzwony¹²⁹.

Zalecany przez kurię program pożegnania był na pewno zrealizowany w parafii katedralnej. Po południu, od godz. 14⁰⁰ zaczęły gromadzić się wokół katedry tłumy wiernych, których przybyło ok. 10 000. O godz. 15⁰⁰ rozpoczęła się przy ołtarzu polowym pożegnalna Eucharystia koncelebrowana przez kapłanów katedralnych z proboszczem na czele. Po jej zakończeniu odmówiono litanię loretańską, odśpiewano antyfonę „Pod Twoją obronę” i rozpoczęły się krótkie przemówienia żegnające duchowo obecną Matkę Bożą. Na zakończenie uroczystości odśpiewano jeszcze hymn „Ciebie Boga wysławiamy” i procesja z symbolami nawiedzenia wyruszyła w kierunku przemyskiego rynku, skąd po kilku minutach delegacja parafialna wyjechała w kierunku Nienadówki. W kolumnie pojazdów odprowadzających symbole Matki Bożej znalazło się kilkadziesiąt motocykli i kilkanaście samochodów¹³⁰.

Ostatni punkt programu gromadził i przy kościołach dosyć dużą rzeszę wiernych i to nie tylko z parafii przeżywającej peregrynację, lecz również z całego Przemyśla. W omawianych parafiach na ceremonię pożegnania przybywało dużo wiernych. I tak najwięcej osób przybyło do kościoła pw. NSPJ bo – ok. 20 000, w katedrze – ok. 10 000; w parafii pw. św. Józefa – ok. 12 000; w parafii pw. św. Marii Magdaleny i MB Nieustającej Pomocy na Błoniu - po ok. 10 000; w parafii pw. Trójcy Św. - ok. 5 000, a w innych – ok. 1 000 osób¹³¹.

Wielu ludzi gromadziło się również przy trasie przejazdu symboli. Odprowadzanie symboli przybierało zazwyczaj formę najprostszą – odwiezienia samochodem – kaplicą w asyście procesji,

¹²⁹ AAPrz, *Szczegółowy komentarz do programu Nawiedzenia*, TNMB – dokumenty luźne, b. sygn., s. 8-9.

¹³⁰ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 9.

¹³¹ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

gdyż odbywało się zazwyczaj do kolejnej parafii Przemyśla (poza katedrą i kościołem pw. św. Antoniego)¹³².

Owoce peregrynacji

Największym fenomenem peregrynacji były jej owoce. Obejmowały one wiele dziedzin życia religijno - moralno - społecznego. Dotyczyły zarówno spraw duchowych, materialnych jak i moralnych.

Do grupy owoców duchowych peregrynacji zaliczyć możemy:

- ożywienie i pogłębienie wiary

Przemyśl należał do grupy miejscowości w diecezji, w których odsetek katolików w stosunku do ogółu mieszkańców był duży, a podstawowe praktyki religijne wypływające z przynależności do Kościoła (np. niedzielna Eucharystia), wypełniało ponad 70 % do nich zobowiązanych. Mimo to nawiedzenie przyniosło dostrzegalne, pozytywne owoce również w tej dziedzinie, przede wszystkim ugruntowało wiernych w ich wierze i wzmogło praktyki religijne, świadczące o żywotności ich wiary. Dzięki praktykom religijnym podniósł się poziom życia wewnętrznego przemyskich wiernych, zaczęto praktykować nowe formy pobożności maryjnej i eucharystycznej oraz różnorodne metody modlitw. We wspólnotach parafialnych wzrosła pobożność eucharystyczna i maryjna (I piątki miesiąca, I soboty, adoracje, 40-godzinne nabożeństwa, nowenny do Matki Bożej, itd.), wyrażająca się w liczniejszym udziale w organizowanej liturgii, podejmowaniu zobowiązań modlitewnych. Wspominał o tym m. in. duszpasterz parafii pw. MB Nieustającej Pomocy „Nawiedzenie przyniosło przede wszystkim owoce duchowe. Do tych, które można konkretnie sprawdzić należą: ...wzrost liczby przyjmowanych Komunii św., większa frekwencja wiernych na Mszy św. niedzielnej, troska o zaopatrywanie chorych ostatnimi sakramentami...”¹³³. Także proboszcz parafii pw. Trójcy Św. zauważył

¹³² Tamże.

¹³³ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii pw. MB Nieustającej Pomocy*, TNMB, b.sygn., s. 39.

tego rodzaju owoce: „Szereg zubożonych rodzin ożywiło swój związek z Kościołem przez nawiedzenie i regularnie znów uczęszcza na Mszę św.”¹³⁴ Frekwencja na niedzielnych Eucharystiach podniosła się niemal w każdej z omawianych parafii. Duszpasterze wspominali również o procentowym wzroście liczby praktykujących katolików i o pojedynczych nawróceniach tych, którzy byli dotychczas daleko od Kościoła, czy też niechętni mu. Prawie wszystkie sprawozdania zawierają informację, że „nawiedzenie zostało przeżyte przez parafian w sposób duchowo głęboki, podniosły, radosny i jako coś niezwykłego i niepowtarzalnego”. Dzięki tym przeżyciom duchowym i emocjonalnym wierni jeszcze przez wiele lat mogli się opierać wpływowi ideologii komunistycznej zmierzającej do wyeliminowania Boga i wiary z ich życia codziennego. Duszpasterze zauważyli również, że w wyniku peregrynacji wierni śmielej publicznie manifestowali swoją przynależność do Kościoła i poglądy religijne. W wielu wypadkach przestali się obawiać angażować w życie parafii, liturgię, posyłanie dzieci na katechezę. Dzięki dużej frekwencji w czasie uroczystości, katolicy zauważyli, że są znaczącą grupą w społeczeństwie, a nie jedynie jego marginesem. Wspomniał o tym w swym sprawozdaniu proboszcz katedry, ks. Jan Bazan: „Nawiedzenie przyniosło wzrost poczucia naszych praw ludzkich do publicznego wyznawania wiary, zachęciło i ośmieliło do zewnętrznej manifestacji, pokazało i wiernym i obojętnym jak bogate są pokłady i rezerwy wiary w Polsce i kultu Matki Bożej”¹³⁵.

- masowy udział w misjach, rekolekcjach i triduach przygotowawczych

Kolejnym, ważnym owocem peregrynacji był masowy, wręcz spontaniczny udział wiernych w ćwiczeniach duchowych poprzedzających peregrynację. Frekwencja w czasie misji i rekolekcji w parafiach Przemyśla wahała się średnio od 47,5 % w parafii pw. Trójcy Św. do 99,5 % w parafii pw. NSPJ¹³⁶.

¹³⁴ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w kościele Trójcy Św.*, TNMB, b. sygn. s. 5.

¹³⁵ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w parafii katedralnej*, TNMB, b. sygn., s. 9-10.

¹³⁶ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

- powszechne korzystanie z sakramentu pokuty i Eucharystii

Głównym zadaniem misji było wewnętrzne przygotowanie wiernych do nawiedzenia oraz doprowadzenie ich do osobistego spotkania z Chrystusem i Jego Matką w sakramencie pokuty i Komunii św. Można śmiało powiedzieć, że oczekiwania te zostały spełnione, gdyż niemal wszyscy wierni mogący korzystać z sakramentu pojednania do niego przystąpili. Jedynymi, którzy nie przystąpili do spowiedzi przed nawiedzeniem lub w trakcie jego trwania byli nieliczni, zaniedbani duchowo katolicy, wysocy urzędnicy partyjni, innowiercy lub jawni ateści. Podobnie było z Komunią św. Tak dużej rzeszy wiernych przystępujących do Komunii św. nie można było spotkać dotąd przy okazji żadnej innej uroczystości. Praktycznie w każdej parafii do Komunii św. prawie dwa razy w ciągu nawiedzenia lub przygotowania do niego, przystąpili wszyscy wierni do tego uprawnieni. Wśród parafii, w których udzielono w związku z peregrynacją (przygotowanie bezpośrednie i doba nawiedzenia) najwięcej Komunii św. znajdowały się: katedra ok. 28 000, parafia pw. św. Józefa ok. 24 000, w innych też rozdano bardzo dużo Komunii św. (pw. MB Nieustającej Pomocy ok. 10 000; pw. św. Marii Magdaleny ok. 10 000; pw. Trójcy Św. ok. 8 000; pw. NSPJ ok. 5 835, kościół rektorski pw. św. Jana ok. 2 800)¹³⁷. Niemal we wszystkich sprawozdaniach zawarta jest wiadomość, że po nawiedzeniu więcej osób przystępowało do Komunii św., zarówno w niedziele i święta jak i dni powszednie.

- bardzo dużą frekwencję w uroczystościach peregrynacyjnych

Kolejnym owocem była ogromna liczba wiernych uczestniczących w samych uroczystościach nawiedzenia, a szczególnie w powitaniu symboli Matki Bożej, Mszy św. pod przewodnictwem biskupa i uroczystości pożegnania, o czym wspomniano już wcześniej.

- legalizację związków niesakramentalnych

W przemyskich parafiach już w omawianym okresie zdarzały się przypadki wiernych żyjących ze sobą bez ślubu kościelnego.

¹³⁷ Tamże.

Dzięki głoszonym naukom, częstemu przypominaniu o niemoralności takiego związku i specjalnym uprawnieniom nadanym kapłanom przez ordynariusza na okres nawiedzenia (niekonieczność głoszenia zapowiedzi dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych, a pragnących je uregulować), zalegalizowano część związków małżeńskich dotąd nieprawnych. Niesakramentalne związki małżeńskie zostały zalegalizowane w następujących parafiach Przemyśla: parafia pw. Trójcy Św. (2 związki), parafia pw. św. Józefa (7), parafia pw. św. Marii Magdaleny (1), parafia pw. MB Nieustającej Pomocy (4)¹³⁸.

Nawiedzenie miało w swych założeniach przynieść również owoce materialne, związane bezpośrednio z duszpasterstwem. Do podstawowych, zauważalnych dzieł materialnych wpływających z peregrynacji zaliczyć możemy: dostosowanie wnętrz budynków do kultu religijnego, nabywanie szat, naczyń i sprzętów liturgicznych, troska o wygląd zewnętrzny cmentarzy i przydrożnych symboli chrześcijańskich. Do tej grupy owoców zaliczyć należy również duże zaangażowanie wiernych z wszystkich parafii w przyozdobienie dróg, budynków i placów na uroczystość nawiedzenia. By dzieło to mogło być wykonane, wymagało ogromnego nakładu czasowego, ale również finansowego, o czym wspominają wszyscy duszpasterze. Zauważyli oni, że wierni bardzo chętnie służyli swoim czasem i nie wzbraniali się przed ofiarami finansowymi, rozumiejąc ich potrzebę. Proboszcz parafii salezjańskiej napisał: „Zapał i radość objawiały się w zaangażowaniu się licznych parafian w przygotowanie zewnętrzne. W miarę zbliżania się dnia nawiedzenia, dało się odczuć wzrost atmosfery religijnej. Parafianie dziękowali proboszczowi za przeżycia, wypowiadając się, że poczuli się siłą, nabrali odwagi życiowej, odżyli i przekonali się, że jako katolicy jeszcze istnieją”¹³⁹. Natomiast rektor kościoła pw. św. Jana napisał: „Zapał i chęć do pracy przy kościele była niezwykła. Nie było wprost chwili, by w dniach poprzedzających nawiedzenie nie było do pracy po 30 osób”¹⁴⁰.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ AAprz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii św. Józefa*, TNMB, b. sygn., s. 4.

¹⁴⁰ AAprz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w Przemyślu-Przekopanej*, TNMB, b. sygn., s. 2.

Postanowienia poperegrynacyjne

Zadaniem misjonarzy przygotowujących parafie do nawiedzenia było m. in. podprowadzenie wiernych do podjęcia pewnych postanowień w pracy nad sobą, czy też dotyczących zaangażowania ich w życie wspólnoty parafialnej. Praktycznie w każdej przemyskiej parafii zadanie to było realizowane.

Podjęmowane przez wiernych zobowiązania obejmowały różne dziedziny życia duchowego, moralnego i zewnętrznego. Większość z nich dotyczyła spraw duchowych, a wśród nich na pierwszym miejscu było podejmowanie pracy trzeźwościowej. Drugą grupę postanowień stanowiły te, dotyczące usystematyzowania uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii. Przyniesiono również częstszą spowiedź św. oraz wzrost liczby przyjmowanych Komunii św. w ciągu roku. Postanowienia szły również w kierunku udoskonalenia modlitwy indywidualnej i rodzinnej¹⁴¹.

Większość wspólnot parafialnych, jako swe postanowienie po peregrynacji obrało organizowanie i uczestnictwo w pielgrzymkach do różnych sanktuariów maryjnych na terenie diecezji i poza jej granicami. Wspominał o tym m. in. proboszcz parafii pw. Trójcy Św., ks. Tadeusz Szczurek¹⁴²

Były też postanowienia o charakterze materialnym. Tak np. w parafii pw. NSPJ postanowiono odnowić wnętrze kościoła, oczyścić teren przykościelny, wykonać centralne ogrzewanie w kościele i salkach katechetycznych¹⁴³.

Utrwalanie owoców nawiedzenia

Jeszcze w trakcie trwania peregrynacji, 9.XI.1970 r., bp Tokarczuk, zwrócił się do kapłanów z prośbą o „przemyślenie i podanie konkretnych wniosków, co zrobić na przyszłość, aby rozbudzone energie duchowe utrzymać i nadal pogłębiać w duchu Maryjnym

¹⁴¹ AAPrz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

¹⁴² AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w kościele Trójcy Św.*, TNMB, b. sygn. s. 5.

¹⁴³ AAPrz, *Sprawozdanie z uroczystości Nawiedzenia w parafii NSPJ*, TNMB, b. sygn., s. 2.

naszej religijności”¹⁴⁴. Na podstawie zebranych od księży wniosków i uwag zgłaszanych do Referatu Duszpasterskiego Kurii Biskupiej, Ordynariusz wydał 3.II.1971 r. zarządzenie dotyczące przede wszystkim obchodów rocznicy nawiedzenia w parafiach. W dokumencie tym czytamy, że przygotowanie parafian do rocznicy peregrynacji powinno rozpocząć się przynajmniej miesiąc przed nią. Pierwszym jego akcentem miało być specjalne wezwanie w modlitwie wiernych odczytywanej w czasie Mszy św. Później odbyć się miały rekolekcje parafialne lub renowacja misji, ewentualnie tylko triduum, zakończone spowiedzią św. ogółu wiernych¹⁴⁵. W tym czasie należało również udekorować znajdujący się w każdej świątyni obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Kolejny etap to przygotowanie w przedsionku kościoła wystawy zdjęć i pamiątek z uroczystości nawiedzenia¹⁴⁶. Na samą uroczystość rocznicową składać się miało nabożeństwo maryjne na wzór nabożeństwa z uroczystości nawiedzenia. W czasie rocznicy należało odprawić uroczystą Eucharystię połączoną z procesją z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej¹⁴⁷.

W zarządzeniu dotyczącym rocznicy peregrynacji, bp Tokarczuk zwrócił również uwagę na utrwalenie efektów nawiedzenia. Temu celowi miał służyć upowszechniany różaniec rodzinny, rozwijanie poradnictwa rodzinnego, akcje trzeźwościowe i powołaniowe oraz tzw. czuwania maryjne, polegające na tym, że w święta Matki Bożej zgłoszone w parafii rodziny brały by udział we Mszy św. i przystępowały do Komunii św. w intencji parafii i narodu. Jak zaznaczył dalej bp Tokarczuk w swym dokumencie, poszczególne punkty nie były bezwzględnie obowiązujące we wszystkich parafiach diecezji. Proboszczowie mieli sami wybrać te punkty programu, które uważali za realne do zrealizowania na terenie ich parafii, a jednocześnie potrzebne w danym środowisku. Podsumowując, biskup podkreślił, że uroczystości rocznicowe powinny wypaść jak najlepiej¹⁴⁸.

Do sprawy utrwalania owoców peregrynacji powrócono w czasie kongregacji dziekanów, która odbyła się 14.IX.1971 r. W

¹⁴⁴ *Odezwa do kapłanów*, KDP, R. 56(1970), z. 6, s. 205.

¹⁴⁵ Potocki, *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*, s. 80.

¹⁴⁶ Tenże, *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*, t. 3, s. 871.

¹⁴⁷ Tenże, *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*, s. 80.

¹⁴⁸ Tenże, *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*, t. 3, s. 872.

czasie dyskusji, stwierdzono, że nawiedzenie symboli Matki Bożej spowodowało ożywienie i pogłębienie życia religijnego, zintegrowało zwłaszcza młode wspólnoty parafialne i przyczyniło się do wyrobienia postawy religijnej katolików. Dla utrwalenia tych wartości Referat Duszpasterski miał opracować program pracy duszpasterskiej w diecezji, uwzględniając wnioski księży dziekanów i propozycje innych kapłanów¹⁴⁹. Zebrani duszpasterze proponowali, aby w celu pogłębienia wiary i obrony wartości moralnych obchodzić rocznice nawiedzenia Matki Bożej w parafiach poprzedzone rekolekcjami oraz, by dopilnować w parafiach dotrzymania złożonych ślubowań i obietnic religijno – moralnych. Mówiono również o potrzebie urządzania rekolekcji zamkniętych, organizowaniu pielgrzymek, rozbudzaniu czytelnictwa religijnego¹⁵⁰.

Kolejnym etapem utrwalania owoców nawiedzenia miało być zaprowadzanie różańca rodzinnego, rozwijanie duszpasterstwa rodzin, jak najlepsza katechizacja dzieci i młodzieży, troska o odpowiednie warunki lokalowe do katechizacji, dbałość o cmentarze i otoczenie świątyń. Sprawa utrwalania owoców peregrynacji powróciła jeszcze w czasie kongregacji dziekańskiej w dniu 25.I.1972 r. Przy okazji omawiania zbliżających się wizytacji biskupich, poinformowano dziekanów, że wizytujący hierarchowie będą zwracać uwagę między innymi na realizację postanowień poczynionych przy okazji nawiedzenia Matki Bożej, do których zaliczono urządzanie sal katechetycznych, dbałość o świątynie i ich otoczenie, czystość na cmentarzach, istnienie przy kościołach krzyży z informacją o godzinach Mszy św., itd.¹⁵¹

Analizując sprawozdania poperegrynacyjne, daje się zauważyć, że przemyscy duszpasterze w sposób odpowiedzialny pragnęli podejść do zadania utrwalenia owoców peregrynacji w swoich parafiach. Oczywiście każda wspólnota parafialna miała obchodzić rocznicę nawiedzenia Matki Bożej, opierając jej program na zaleceniach bpa Tokarczuka. Duszpasterze zamierzali przeprowadzanie przed rocznicą kilkudniowych rekolekcji, urządzanie wystawy pamiątek z peregrynacji, zapraszanie specjalnego kaznodziei na dzień obcho-

¹⁴⁹ *Jesienna Kongregacja XX Dziekanów*, KDP, R. 57(1971), z. 5, s. 179.

¹⁵⁰ Potocki, *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*, t. 3, s. 872.

¹⁵¹ *Sprawozdanie z Kongregacji Księżów Dziekanów*, KDP, R. 58(1972), z. 2, s. 59.

dów rocznicy itd. W każdym dniu zamierzano praktykować również inne formy utrwalania nawiedzenia. Jedną z częściej spotykanych form była chęć zorganizowania pielgrzymek parafialnych do sanktuariów maryjnych na terenie diecezji lub nawet poza diecezję. Wspominają o tym sprawozdania z większości parafii. O nawiedzeniu i postanowieniach z nim związanych przypominali często kapłani w czasie mszalnych homilii i kazań (niektórzy nawet w każdą niedzielę i święto). Również w czasie katechezy przypominano dzieciom i młodzieży o nawiedzeniu i postanowieniach w czasie peregrynacji podjętych. Wszyscy duszpasterze wspominali o potrzebie systematycznej pracy duszpasterskiej w parafiach w tradycyjnej jej formie (Msza św., spowiedź, Komunia św., głoszenie kazań itd.). Chcąc utrwalić owoce peregrynacji miano wracać do niej także podczas kolędy oraz przez gorliwszą opiekę nad wspólnotami działającymi w parafiach¹⁵².

O przebiegu rocznicy peregrynacji wspomniał w sprawozdaniu m. in. duszpasterz parafii pw. św. Józefa. Rocznicą, która odbyła się 26.III. 1972 r. miała następujący przebieg: najpierw odbyło się wprowadzenie słowne dokonane przez proboszcza parafii, następnie rozpoczęła się procesja z zakrystii do ołtarza przez zewnętrzne wejście przy akompaniamencie dzwonów. Po wejściu procesji do kościoła zaśpiewano pieśń „Zawitaj Matko Jasnogórska Pani”. Po dojściu do ołtarza odśpiewano Ewangelię o Nawiedzeniu i „Magnificat”. Z kolei chór parafialny wykonał pieśń „Ze świtaniem rannej zorzy”, po czym dzieci ze Szkoły Podstawowej nr 10 wygłosiły maryjny wiersz. Następnie odśpiewano pieśń „Jak szczęśliwa Polska cała”. Z kolei młodzież również wierszem uczciła Matkę Najświętszą i zaśpiewano pieśń „Błękitne rozwińmy sztandary”. Prowadzący uroczystości misjonarz rozpoczął rachunek sumienia dotyczący realizacji postanowień poperegrynacyjnych. Po jego odbyciu odśpiewano Apel Jasnogórski i pieśń na rozpoczęcie Eucharystii „Była cicha i piękna”. Mszy św. przewodniczył i słowo Boże wygłosił bp Bolesław Taborski. Na zakończenie Eucharystii zaśpiewano

¹⁵² AAprz, *Sprawozdania z uroczystości Nawiedzenia NMP ww. parafiach Przemyśla*, TNMB, b. sygn.

hymn „Boże coś Polskę”. Po Eucharystii odbyła się projekcja filmu zrealizowanego podczas nawiedzenia w parafii w 1971 r.¹⁵³

Zakończenie

To pobieżnie przybliżone wydarzenie peregrynacyjne w Przemyślu, pozwala wysnuć wniosek, że było ono chyba jednym z większych osiągnięć duszpasterskich w dotychczasowej historii miasta. Poprzedzone było wszechstronnym przygotowaniem zarówno wiernych jak i duchowieństwa. Najważniejszym zadaniem peregrynacji były jej owoce zarówno duchowe jak i materialne. Spośród nich wymienić możemy: wzrost częstotliwości spełniania praktyk religijnych, legalizację niesakramentalnych związków małżeńskich, budzenie świadomości i ducha religijnego, troska o miejsca kultu, podejmowanie duchowej pracy nad sobą prowadzącej do świętości.

Peregrynacja była także niewątpliwie jednym z najważniejszych wydarzeń duszpasterskich Kościoła w Polsce powojennej, dzięki któremu uratowano wiarę Polaków w okresie komunizmu, o czym wspominał w jednym z udzielonych nie dawno wywiadów prasowych abp Ignacy Tokarczuk, ówczesny ordynariusz diecezji przemyskiej. Biskup zauważył w nim, że do Nawiedzenia Kościoła w Polsce żył „z opuszczoną głową, defensywnie, po jego przeżyciu uwierzył w siebie” i dzięki temu przetrwał trudna lata niewoli komunistycznej¹⁵⁴.

¹⁵³ AAPrz, *Sprawozdanie z Nawiedzenia w Parafii św. Józefa*, TNMB, b. sygn., s. 6.

¹⁵⁴ Katolicki, dz. cyt. s. I.